

سید محمد باقر امامی و

کروڑ کا مارکیسیستی او

www.ketab.ir
سید حسین خسرو پناه

سرشناسه	: خسرو پناه، محمد حسین، ۱۳۴۲.
عنوان و نام پدیدآور	: سید محمد باقر امامی و گروهی از کارکنان های مارکسیستی او/ محمد حسین خسروپناه.
مشخصات نشر	: تهران: پردیس دانش، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۷۶ص.؛ مصور.
فروست	: مجموعه تاریخ معاصر ایران - ۵۹
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۰۰۰۶۸-۱
فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیرنویس.
یادداشت	: نمایه
موضوع	: امامی، سید محمد باقر ۲۸۰ ۱.
موضوع	: سازمان انقلابی کمونیستی ایران (ساکا)
موضوع	: حزب مارکسیست ایران
موضوع	: کمونیسم - ایران
موضوع	: حزب های سیاسی - ایران - تاریخ - قرن ۱۴
رده بندی کنگ	: ۱۳۹۲، ۵خ/۶/۱۸۳۸۵
رده بندی دیو	: ۳۳۵/۴۰۹۰۰
شماره کتاب شناسی	: ۳۳۲۵/۱۷۰

سید محمد باقر امامی و گروهی از کارکنان های مارکسیستی او

نویسنده: محمد حسین خسروپناه

طراح جلد: پردیس خرمی

چاپ: طلایه آفاق

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۲

حق چاپ و نشر محفوظ است.

تهران، صندوق پستی: ۱۶۱-۱۳۱۴۵

تلفن: ۸۸۹۵۳۳۹۷ - فکس: ۸۸۹۵۱۶۹۱

همراه: ۰۹۳۶۹۵۰۰۱۸۲

سایت: www.shir-azhketab.net

فهرست مطالب

۷	یادداشت دیر جمعه
۱۱	پیشگفتار

بخش اول:

	از کروژک‌های مارکسیستی تا سازمان انقلابی کمونیستی
۱۷	ایران (۱۳۵۰-۱۳۲۳) محمدحسین خسروپناه
۴۹	کروژک‌های مارکسیستی (۱۳۲۷-۱۳۲۳)
۱۱۷	سازمان شوراهای
۱۴۳	یادر کمونیستی ایران (یکا)
۱۶۱	سازمان انقلابی کمونیستی ایران (ساکا)

بخش دوم: خاطرات

۱۵	۱- دست‌نوشته مختار کیا؛ از زندگی و فعالیت‌های باقر امامی
۲۱۵	۲- خاطرات رمضان آزاد
۲۴۷	۳- خاطرات هونان عاشق
۲۸۳	۴- توضیحات هادی پاکزاد

بخش سوم: مدارک

- ۲۹۵ محاکمه خائنین به مملکت و جاسوسین اجنبی و مجازات آنها
- ۲۹۹ نامه نیما یوشیج به باقر امامی (بهمن ماه ۱۳۲۲)
- ۳۰۷ این جزوه‌ها از کجا پیدا شده؟! ب. نورو. ا [باقر امامی]
- ۳۲۹ پنجه خون‌آلود مرد منصف [باقر امامی]
- ۳۴۵ ناویر
- ۳۵۵ فهرست اعلام

www.ketab.ir

یادداشت دبیر مجموعه

تقلیل طیفی و متنوعی از رنگ‌های مختلف به یک یا چند رنگ معین، نادیده ماندن گرایش‌ها و تأکید در این توجّه متمرکز بر یک یا چند رنگ مشخص، یکی از ویژگی‌های تاریخ‌نگاری آسان‌پسند ماست؛ این مقوله در مورد تاریخ‌نگاری فعالیت‌ها در ایران معاصر نیز صدق می‌کند. سرگذشت سید محمدباقر امامی، گروه‌های مارکسیستی او نیز یکی از آن چندین و چند رنگ متنوع است که تلاش بخش چشمگیری از تلاش‌های فکری و تشکیلاتی گروه‌های چپ ایران در سال‌های بعد از شهریور ۱۳۲۰ به فعالیت‌های حزب توده ایران و شعبه‌های آن به یک نادیده مانده است.

اگرچه این سرگذشت شگفت‌انگیز اصولاً به یک دفتر کم‌وزن فعالیت‌های کمونیستی در ایران معاصر است و بدین معنی بخشی از سعی و تلاش جاری در گام‌نهادن به عرصه‌ای مدرن و امروزی، ولی در این حال چنین به نظر می‌آید که بر نوعی بستر و زمینه سنتی استوار است. بهر حال فصول کهنه کتاب فعالیت‌های باطنی در این سرزمین حکایت در پی نوآوری و تجدد.

هدف اصلی سید محمدباقر امامی تأسیس یک حزب کمونیست کارگری در ایران آن‌سال‌هاست؛ آن‌هم از طریق چشم‌فروستن بر تمامی تحولات و تحركات محیط اطراف - دوری گزیدن از دنیا و مافی‌ها - همراه یک تأکید و

تمرکز خاص بر تعالیم فشرده پیر دیر و دلیل راه. سید محمد باقر امامی که در پیشینه خود علاوه بر نوعی آشنایی محتمل با گوشه‌هایی از فعالیت‌های حزب کمونیست ایران پیش از آن‌که حزب مزبور در اواسط دهه ۱۳۱۰ شمسی در خلال تسویه‌های استالین از صحنه روزگار محو شود، از طریق جاسوسی برای اتحاد جماهیر شوروی و تحمل یک دوره طولانی از زندان، مراتب اطلاع و سرسپردگی خود را نیز به منصه ظهور و ثبوت رسانده بود.

وی با توجه به نبود یک حزب کمونیست و غیر کمونیست بودن تشکیلات - خزین - حزب توده - بر تأسیس یک حزب کمونیست تأکید داشت. چیزی که به عقیده او جز از طریق تشکیل کروژک - معادل روسی هسته - های کارگزارانه و دیکنه چکیده‌ای از آموزه‌های کمونیستی به تعدادی از کارگران و معادن دیگری نداشت؛ تلفیقی از سوادآموزی برای بزرگسالان و نوعی ذکر علمی.

به نوشته رمضان آزاد یکی از افراد که بعدها در ارتباط با کروژک‌ها قرار گرفت، چون در ایران حز کمونیستی تشکیل نشده و طبقه کارگر ایران فاقد «آگاهی طبقاتی و ایدئولوژیک» بود، وظیفه ما «این است که کارگران را جذب کنیم و به آن‌ها آگاهی طبقاتی بدهیم تا حزب طبقه کارگر را تشکیل دهند...» (ص ۲۵۸) و در این میان به عقیده امامی «... با کسانی که حزب تشکیل نشده است ما نباید فعالیتی به غیر از جذب، آموزش، تربیت کادر انجام بدهیم. بنابراین نباید در مبارزه روزمره مانند اعتصاب، تظاهرات و... شرکت کنیم، زیرا از سوی پلیس شناسایی می‌شویم» (ص ۵۹).

در کنار مواردی از این دست که به زمینه‌های فکری رشته‌های مزبور مربوط می‌شود از راه و روش رایج در این نوع فعالیت‌ها نیز نشانه‌هایی به دست می‌آید.

کروژک‌ها به اصطلاح امروز گروهکی بیش نبود اما به‌رغم این حیطه

تنگ و باریک و شاید هم به همین دلیل، جوانی از روح و روان حاکم بر این گونه تشکیلات را نشان می‌دهد که شاید در شکل‌های گسترده‌تر با دشواری بیشتری می‌توان متوجه آن‌ها شد.

یکی از این ویژگی‌ها بازتولید روش‌های آمرانه حاکم بر این گونه فعالیت است. در حالی که سیدمحمدباقر امامی و کروژک‌های مارکسیستی او در محلی چند هدف حملات و انتقاد سرسختانه و غیردموکراتیک تره‌ای‌ها قرار گرفتند (صص ۷۷-۸۲) ولی خود نیز - ولو در مقیاسی کوچک و محدود - به دولت زویارویی با نوعی رقابت و رویایی درون‌تشکیلاتی، از اتخاذ روش‌های مشابه با نداشت (صص ۱۲۳ و ۱۴۸-۱۴۳).

تاریخچه این سفر و کمپو، از مراحل مختلف زندگانی سیدمحمدباقر امامی تا زمانی که در فروردین ۱۳۴۶ که جان خود را گرفت و سرنوشت تشکیلات او که در این میان از دست دیگری نیز به خود گرفته بود - «سازمان شوراه»، یادر لریک واژه دیگر روسی به معنای هسته) کمونیستی ایران (یکا) و سازمان انقلابی کمونیستی ایران (یکاکا) - بخش اصلی این بررسی را تشکیل می‌دهد.

کاوه بیان

پیش گفتار

این کتاب به بررسی یکی از اشکال‌های ناشناخته چپ ایران اختصاص دارد؛ تشکلی که از سال ۱۳۲۳ فعالیت خود را با نام «کروژک‌های مارکسیستی» آغاز کرد و در فروردین ماه ۵۰ با نام «سازمان انقلابی کمونیستی ایران» (ساکا) کشف و متلاشی شد. این تشکر ۲۷ سال فعالیت پُرفراز و نشیب و علی‌رغم چندبار تجدید سازمان و تغییر نام، از خط‌مشی و شیوه فعالیت یکسانی پیروی کرد.

بنیانگذار، نظریه‌پرداز و رهبر این تشکر، سید محمد باقر امامی است که تاریخ‌نگاری جنبش چپ به او و گروه‌هایی که تشکیل دادند، بی‌توجه بوده است بلکه معدود نویسندگانی که ضمن بررسی تاریخ تشکر چپ در ایران به امامی و فعالیت‌هایش هم اشاره کرده‌اند، به صراحت یا غیرمستقیم، او را مرتبط با دستگاه امنیتی حکومت پهلوی معرفی کرده یا دست‌کم مشکوک دانسته‌اند. عبدالصمد کامبخش در کتاب «نظری به جنبش کارگری در ایران»، تنها به فعالیت‌های باقر امامی و «کروژک‌های مارکسیستی» او در

سال‌های ۱۳۲۷-۱۳۲۵ می‌پردازد و بدون ارائه سند و مدرک وحتى شواهد معتبر، امامی را «پرووکاتور» می‌نامد. دربارهٔ کروژک‌های مارکسیستی هم مدعی است که «برخی گردانندگان آنها با دستگاه‌های جاسوسی خارجی و داخلی» ارتباط داشتند و «مورد پشتیبانی دستگاه حاکم بودند». هدف این «کمونیست‌های کاذب»، روگردانی «کارگران و اعضای مؤمن» از حزب توده متلاشی کردن این حزب بود.^۱ بیژن جزنی در «تاریخ سی سالهٔ سیاسی ایران»، فعالیت‌های امامی و یارانش را در سال‌های ۱۳۲۳ تا ۱۳۵۰ به اختصار توضیح داده است. توضیح جزنی مشروح‌ترین مطلبی است که دربارهٔ امامی و خط مشی گروهی که تشکیل داد، نوشته شده است. جزنی برخلاف کامبخش، فعالیت‌های امامی را در سال‌های ۱۳۳۱-۱۳۲۳ مستقل و سالم می‌داند؛ با این حال جزنی بدون ارائه سند و مدرک، امامی را متهم می‌کند که پس از آزادی از زندان در سال ۱۳۳۱، «فعالیت‌های مشکوکی را آغاز کرد. او با ادارهٔ آگاهی تماس گرفت و از این پس تماس خود را با محافل پلیس حفظ کرد. عده‌ای از همکاریان قدیمی امامی از این تماس‌ها خبر داشتند ولی امامی تماس خود را جنبهٔ تبادل اطلاعاتی داد و قصد خود را کسب اطلاعات از پلیس و فریب دادن آن اعلام کرد.» به نوشتهٔ جزنی ساواک فعالیت‌های امامی را زیر نظر داشت و رجعت و انشعاب در گروه‌های او، «زیر نظر پلیس انجام می‌گرفت.»^۲ سرانجام، «امامی درحالی‌که فوت شده و خصوصیات اخلاقی زشتی از خود نشان می‌داد، درحالی‌که در یک رشته روابط گروهی-محفلی و پلیسی گیر افتاده، در

۱. عبدالصمد کامبخش، نظری به جنبش کارگری و کمونیستی در ایران (مجموعه مقالات)،

اشتاسفورت، حزب توده ایران، ۱۹۷۲، ص. ۱۱۲.

۲. بیژن جزنی، تاریخ سی ساله ایران، بی‌جا، بی‌تا، ۱۳۵۷، ص. ۱۰۳.

اوایل سال ۱۳۴۶ [۱۳] خودکشی کرد.^۱ جزنی خط‌مشی گروه‌هایی را که امامی از سال ۱۳۲۳ به بعد تشکیل داد، انحرافی می‌داند و می‌نویسد: «افرادی که تحت تعلیم امامی قرار می‌گرفتند به‌زودی خصلت‌های مبارزه‌جویانه را از دست می‌دادند و تبدیل به عناصری بی‌عمل و نظرباف می‌شدند. این نحوه تعلیم و تربیت با مقاصد و برنامه‌های امامی هماهنگی داشت.»^۲

اینکه جزنی، بدون در اختیار داشتن اسناد و مدارک لازم، «تاریخ سی‌ساله ایران» را در زندان نوشته و در ارزیابی و تحلیل‌های خود ملاک و ابزار سیاسی و نه تاریخی را در نظر گرفته است اما توضیح و داوری او دربارهٔ امامی و گروه‌هایی که تشکیل داد کم و بیش مورد پذیرش برخی از نویسندگان پس از او است و حتی شماری از نویسندگان همان توضیحات جزنی را با تکرار کرده‌اند.^۳

یونس پارسا بناب در کتاب «تاریخ صد ساله احزاب و سازمان‌های سیاسی ایران (۱۳۸۴-۱۲۸۴)» علی‌رغم آنکه امامی را مرتبط با بیگانگان و ساواک نمی‌داند، اما تحت تأثیر بیژن کریمی و با ارجاع به او، می‌نویسد: «به‌خاطر رفتار مرموز و حرکات مشکوک امامی، کارگزاران نتوانستند اعتماد جوانان را، که در آن دوره خواست و توانایی مبارزه را داشتند، جلب نمایند.»^۴ پارسا بناب، نمونه یا نمونه‌هایی از «رفتار مرموز و حرکات مشکوک امامی» را برنمی‌شمارد و دربارهٔ آن توضیح نمی‌دهد تا خواننده را به چرایی دربارهٔ امامی چنین داوری می‌کند.

۱. همان، ص ۱۰۴-۱۰۳.

۲. همان، ص ۱۰۳.

۳. برای نمونه، بنگرید به: ریکا کریمی، «طیف رنگارنگ چپ و ظهور و سقوط جنبش چپ ایران»، ایران و جهان، شماره‌های ۲۵۲-۲۵۳، شهریور ۱۳۶۴.

۴. یونس پارسا بناب، تاریخ صد ساله احزاب و سازمان‌های سیاسی ایران (۱۳۸۴-۱۲۸۴)، واشنگتن، راوندی، ۱۳۸۳، ص ۶۰۹.

ناگفته نماند، اگر موضوعگیری کامبخش و برخی از ارزیابی‌ها و اظهارنظرهای جزئی دربارهٔ باقر امامی و گروه‌های مرتبط با او ناشی از جانبداری‌های سیاسی و ملاحظات فرقه‌گرایانه است اما به نظر می‌رسد، داوری پارسا بناب در مورد امامی به علت عدم دسترسی او به اسناد و مدارک و اطلاعات موثق است؛ مثلاً، پارسا بناب، بدون ذکر مأخذ، در مورد پیشینهٔ سیاسی باقر امامی می‌نویسد: «امامی با اینکه سابقهٔ طولانی در جنبش کمونیست ایران داشته و از اعضای قدیمی حزب کمونیست ایران بود ولی دارای نظرات انتقادی بود.»^۱ یا می‌نویسد: در سال‌های ۱۳۲۶-۱۳۲۷ سه گروه عمدتاً از حزب توده انشعاب کردند که یکی از آنها «کروژک‌ها» بودند و «کروژک‌ها» بررسی فرامامی با علم به اینکه حزب توده یک سازمان «بورژوا-دموکراتیک» است، حزب جدا شده و ایجاد یک حزب «تمام‌عیار کمونیستی» را تبلیغ کردند.»^۲ این در حالی است که امامی هیچ‌گاه عضو حزب کمونیست ایران (۱۳۰۹-۲۰۰۹) نبود و کروژک‌ها از حزب توده انشعاب نکردند.

کتاب حاضر به بررسی زندگی و فعالیت‌های محمد باقر امامی و گروه‌هایی که از سال ۱۳۲۳ به بعد تشکیل داد، اختصاص دارد. نتایج به دست آمده در این پژوهش، با آن قبیل داوری‌ها و ارزیابی‌ها متفاوت است. این کتاب در سه بخش تنظیم شده است: در بخش اول، در مقاله «کروژک‌های مارکسیستی تا سازمان انقلابی کمونیستی ایران (ساکا) ۱۳۰۹-۱۳۲۳» نگارنده از طریق بررسی انتقادی اسناد و مدارک کم‌شمار، آثار باقر امامی و دخترات چند تن از رهبران و کادرهای این تشکل ۲۷ ساله، تلاش کرده است

۱. همان، ص ۳۷۳.

۲. همان جا.

زندگینامه پرابهام باقر امامی را تا سال ۱۳۲۳، چگونگی تشکیل، فعالیت‌های کروژک‌های مارکسیستی، سازمان شوراهای، یادر کمونیستی ایران (یکا) و سازمان انقلابی کمونیستی ایران (ساکا) را در سال‌های ۱۳۵۰-۱۳۲۳ توضیح دهد.

در بیش دوم یک نفر از رهبران و سه نفر از کادرها و اعضای آن شکل ۲۰، خاطرات و یادمانده‌های خود را توضیح می‌دهند. هونات عاشق از شهردان و یاران در بین باقر امامی است. او از اعضای سازمان جوانان حزب توده ایران و اتحادیه قنادها بود که در سال ۱۳۲۳ به کروژک‌های مارکسیستی پیوست و از آن پس به عضو از یاران ثابت‌قدم امامی و از رهبران «یکا» و سپس «ساکا» بود. عاشق چگونگی پیوستن خود را به امامی و فعالیت‌های خود را تا سال ۱۳۵۰ توضیح می‌دهد. رمضان آزاد که در دوره نهضت ملی شدن صنعت نفت فعالیت خود را با گروه بی‌نام حمید ستارزاده آغاز کرده بود، چگونگی پیوستن خود را به گروه و همچنین، به «یکا» و «ساکا» و فعالیت‌های هریک از این گروه‌ها را بازگو می‌کند. هادی پاکزاد مسئول شعبه اصفهان «ساکا» در سال‌های ۳۴-۳۸ به اختصار، دلایل بروز شکاف در این سازمان و گرایش عده‌ای از اعضای آن را به مشی مسلحانه توضیح می‌دهد. خاطرات هونات عاشق، رمضان آزاد و هادی پاکزاد حاصل گفتگوهایی است که در زمستان ۱۳۸۱ و تابستان و زمستان ۱۳۸۲ با آنها داشتم. هریک از این خاطرات، پس از استخراج از نوار ضبط صوت، تنظیم و ویرایش شده و به رؤیت و تأیید گوینده آن رسیده است. «از زندگی و فعالیت‌های باقر امامی» دست‌نوشته منتشرنشده مختار کیا است که در آن، سرگذشت امامی را از کودکی تا مرگ توضیح می‌دهد. کیا از اردیبهشت ۱۳۳۳ تا ۳۰ فروردین ۱۳۴۶ ملازم و محرم اسرار امامی بود. اهمیت این دست‌نوشته‌ها در این است که او بخشی از شنیده‌هایش را از باقر امامی ثبت

کرده است که علیرغم برخی مشابهت‌ها، با توضیحات و روایت‌های دیگر یاران امامی متفاوت است.

بخش سوم به گزارش ۸ تیر ۱۳۱۱ دادرسی ارتش درباره دادگاه شبکه جاسوسی شوروی در ایران، ارزیابی نیماوشیچ از اشعار باقر امامی، و دو مقاله از باقر امامی اختصاص دارد. هریک از این مطالب می‌تواند به شناخت بیشتر از زندگی و آراء و عقاید امامی کمک کند.

در سرنوشت‌ها و مدارک این مجموعه تغییری داده نشده است و هرگاه برای زیاده‌تر شدن مطالب نیاز به افزودن کلمه یا کلمه‌هایی در متن بود، برای تفکیک از متن اصلی در بین دو قلاب [] آورده شده است. این کتاب بدون یاری دوستان عزیز و انجمنی نمی‌یافت؛ از همه آنها، به‌ویژه از آقایان رمضان آزاد و علی پاینده، خانم بهمن مسعودی نیا صمیمانه تشکر می‌کنم.

محمد حسین خسروپناه